

Nr 604

Av herr Hjorth m. fl., om en långsiktig naturvårdsplanering.

(Lika lydande med motion nr 765 i Andra kammaren)

Det explosionsartat ökande trycket på naturen genom skilda slags mark-exploatering medför att naturen och landskapet i framtidens Sverige i synnerligen hög grad kommer att bestämmas av de närmaste 10—15 årens samhällsplanering och ställningstaganden till exploaterings- och skyddsfrågor. Man får med andra ord räkna med att den närmaste tiden kommer att innebära en enastående koncentration av väsentliga avgöranden rörande ännu någorlunda skonsamt utnyttjad natur. Sålunda räknade 1960 års naturvårdsutredning med att det önskvärda säkerställandet av värdefulla naturområden borde ske redan under den då förestående närmaste 10-årsperioden, enär det sedan i stor utsträckning skulle vara för sent. Trots de senare årens upprustning av naturvärden kan det starkt ifrågasättas om statsmakterna i tillräcklig omfattning tagit konsekvenserna av ovan nämnda förhållanden och av vår generations utomordentligt stora ansvar även för framtida miljöförhållanden och andra naturvärden i Sverige.

Till stor del kan naturvårdens hittillsvarande svårigheter tillskrivas bristande personalresurser samt allmänna organs bristande insikter i och förståelse för naturvårdsproblemen. Men också de rättsliga och ekonomiska svårigheterna, när det gällt att hävda allmänna intressen gentemot exploateringsintressen av olika slag, har en avgörande betydelse i detta sammanhang. I det följande skall dessa svårigheter företrädesvis belysas med skyddsfrågan beträffande de »materialfyndigheter» (rullstensåsar, berggrundsformationer m. m.), som man efter regionala inventeringar och efter avvägningar mellan skilda allmänna intressen ansett böra skyddas. Skydd av sådana terrängformationer utgör en påfallande känslig naturvårdsfråga dels emedan det rör sig om icke förnyelsebara naturtillgångar, där exploateringsmissgrepp i stor utsträckning är oreparabla, dels emedan dessa naturvårdsärenden är ovanligt »dyra». Utanför diskussionen kan här lämnas det andra stora naturvårdsproblemet rörande täktverksamheten, nämligen det som rör exploaterings utförande i sådana materialfyndigheter där läkt tillåtes.

I princip bör de rättsliga och ekonomiska betingelserna för naturvårdsarbetet sammantagna vara sådana, att man i stort sett verkligen kan handla i enlighet med en naturvårdsplanering, som befunnits rimlig på grundval av långsiktiga avvägningar mellan skilda *allmänna* intressen av såväl materiell som ideell art. Ännu är betingelserna långt ifrån sådana. Sålunda

anser sig de för naturvårdsarbetet ansvariga myndigheterna fortfarande tvungna att i åtskilliga fall tillåta exploatering, som skadar eller förstör klart skyddsvärda naturområden, även när exploateringen från allmän synpunkt sett mycket väl hade kunnat undvikas, eventuellt genom att förläggas till annan plats. Det kan visserligen invändas, att de senaste årens statsanslag för inlösningar och intrångsersättningar ännu ej förbrukats och att Kungl. Maj:t förklarat sig vara beredd att pröva medelsansökningar, även om de går utöver de ordinarie anslagen. Anledningen till att anslagen ej förbrukats är dock främst den långa tid som det tar att fullfölja ersättningsärenden. De pågående fredningsärenden, som statens naturvårdsnämnd åtminstone preliminärt förordat, torde enligt hittills tillämpade ersättningsnormer komma att under en nära framtid kräva betydligt större medelstildelning än den nuvarande. Då har ändå länsstyrelserna givit vika, delvis på nämndens inrådan, beträffande åtskillig naturexploatering som allmänt sett icke är önskvärd. Dessa reträtter grundar sig bl. a. på bedömningar om erforderliga ersättningar under nuvarande villkor och om de belopp, som statsmakterna under en begränsad tidrymd kan tänkas vara villiga att satsa på ersättningar för naturvårdsändamål. Det finns ingen anledning betvivla, att statens naturvårdsnämnd bedömer de faktiska förutsättningarna att undvika icke önskvärd exploatering riktigt under nu gällande rättsliga och ekonomiska villkor. Det är villkoren som behöver förbättras.

Möjliga förbättringar av nämnda villkor skall här diskuteras ur några olika synpunkter. Åtminstone formellt sett finns givetvis möjligheten, att anslag ställes till förfogande i tillräcklig utsträckning för att utan större inskränkningar klara ett från allmänna synpunkter rimligt naturvårdsprogram i enlighet med 1963 års riksdags beslut om riktlinjerna för naturvårdsverksamheten (prop. 71:1963 jordbruksutsk. utl. 11:1963). Även om en sådan lösning inte anses realistisk bör dock framhållas, att bedömningen av vad som är realistiskt med avseende på naturvårdens ekonomiska och personella resurser tyvärr fortfarande i viss grad synes vara influerad av den tidigare dominerande uppfattningen om naturvården som en sorts exklusiv hobby.

Höga krav på ersättningar minskar givetvis möjligheterna att hävda naturvårdens intressen. I motionerna 1964, I:822 och II:1011, i samband med naturvårdslagen redogjordes för hur man på grundval av regionala perspektiv på materialfyndigheter och täktbehov kan finna att fyndigheternas genomsnittliga avkastningsvärde inom en region ligger betydligt under de värden, som markägare brukar hävda på grundval av antaganden om nära förestående och korta exploateringstider. Om ersättningsärendena kommer upp ett och ett, kan det dock vara svårt att bestrida möjligheten att just den ifrågavarande fyndigheten kan utbrytas relativt snabbt och snart. Hittillsvarande värderingar av materialfyndigheter torde därför många gånger innebära stora övervärden. Riksdagen hemställde i samband

med antagandet av 1964 års naturvårdslag, att Kungl. Maj:t måtte låta närmare utreda denna och andra ersättningsfrågor, varefter Kungl. Maj:t hänskjutit utredningen härom till statens naturvårdsnämnd. Det har emellertid från expropriations-sakkunnigt håll redan ifrågasatts, om man vid värderingar av enstaka fyndigheter enligt nu gällande bestämmelser kan ta hänsyn till de regionala tillgångs- och behovsförhållandena i den utsträckning som rent logiskt sett vore motiverad. Om dessa tvivel är välgrundade — vilket väl endast en rättslig prövning säkert kan visa — bör bestämmelserna ändras innan skyddsvärda åspartier e. d. tillspilloges på grund av svårigheter att anskaffa medel till ersättningar som grundas på för höga värden.

De ekonomiska svårigheterna att utan större inskränkningar genomföra ett allmänt sett rimligt naturvårdsprogram rörande markfrågorna sammanhänger i hög grad med den inledningsvis påtalade svårundvikliga koncentrationen av avgörande beslut till den allra närmaste framtiden. Det synes oss inte skäligt att anslagstilldelningen för naturvärden under en så kort period skall få avgörande betydelse för i vilket skick vi lämnar naturen åt framtiden. Även om rätten till ersättning i princip bibehålles i nuvarande utsträckning, skulle möjligheterna att genomföra ett allmänt sett rimligt naturvårdsprogram avsevärt öka, om ersättningskostnaderna kunde genom ett avbetalningssystem spridas ut under en längre period än vad som är möjligt enligt nuvarande regler. Naturvårdslagens 30 § tillåter att ersättningar för intrång fastställes att utgå med ett visst årligt belopp, men därmed torde endast avses belopp som motsvarar förluster av ett årligt avkastningsvärde, och som alltså utbetalas så länge intrånget äger bestånd.

Beträffande en icke förnyelsebar naturtillgång som tas i anspråk med äganderätt skulle på motsvarande sätt ett årligt ersättningsbelopp och den tidrymd, under vilken detta skulle utbetalas, bestämmas efter samma grunder som en alternativ engångsersättning. Förutsättningen för ett sådant beslut skulle vara att de framtida förhållandena kan med någorlunda säkerhet överblickas eller att överenskommelse kan träffas. I princip borde inte heller hinder föreligga för en snabbare »avbetalning». Om årsbeloppen indexreglerades, borde det i stort sett vara likgiltigt för ägare till materialfyndigheter, om de får årsavkastningar i form av exploateringsvinst eller som ersättningsbelopp under samma tidrymd som exploatering skulle kunna beräknas pågå. Vid eventuell försäljning av fastighet med sådan fyndighet säljes det kvarvarande avkastningsvärdet i det ena som i det andra fallet. Möjligheterna att låta ersättningar »avbetalas» är för närvarande starkt begränsade i naturvårdslagen.

Beträffande skyddsvärda åspartier och andra materialfyndigheter borde själva ersättningsärendena kunna spridas ut under en längre tidsperiod om stora ekonomiska samfälligheter bildades. De nuvarande svårig-

heterna att i praktiken följa en allmänt sett rimlig regional planering beträffande utnyttjande och skydd av materialfyndigheter sammanhänger i hög grad med att fyndigheterna inom en trakt vanligen är uppdelade på ett stort antal ägare och att varje egendom fungerar som en sluten ekonomisk enhet. Upprättande av vittomfattande »täktplaner», som också redovisar skydd av vissa åspartier m. m., har föga betydelse för skyddsfrågans ekonomiska sida, om de partier som bör skyddas ligger inom andra fastigheter än dem där brytning avses få ske. Länsstyrelserna måste sålunda för det mesta räkna med att avslag på täktansökningar kan medföra lagligt berättigade ersättningsanspråk, även om betydande andra fyndigheter av samma kvalitet men av mindre natur- och kulturvårdsvärde finns i samma trakt. På grund av de bristande samordningsmöjligheterna och de tätt dugande täktansökningarna torde länsstyrelserna under nuvarande förhållanden bli tvungna att i fråga om stora delar av landet redan inom den närmaste framtiden ta ställning till flertalet väsentliga skyddsfrågor rörande fyndigheter med enskilda markinnehav. Detta skulle kunna undvikas om länsstyrelserna fick rätt att som villkor för exploateringstillstånd kräva samordning av täktverksamheten inom ramen för ekonomiska samfälligheter. Varje fastighetsägare inom ett lämpligt avgränsat område skulle ingå i samfälligheten med en andel, som motsvarade värdet av den egna fastighetens materialinnehav. Utdelningen skulle sedan ske på grundval av denna andel oberoende av var inom området material brytes. För att en sådan samfällighet skall fungera krävs givetvis omfattande förberedelser, inte minst av teknisk art. För att samfälligheterna på önskvärt sätt skall kunna tjänstgöra som lokaliseringsinstrument, måste de omfatta väl tilltagna områden, vari ingår både fyndigheter för täkt och tilltänkta skyddsobjekt.

Samfällighetsfrågan berördes i de tidigare omnämnda motionerna 1964 I: 822 och II: 1011. I samband med naturvårdslagens antagande hemställde riksdagen hos Kungl. Maj:t om utredning i saken. Någon sådan utredning synes ej ännu ha påbörjats. Frågan torde nu böra behandlas som en del av det större problemet om bättre rättsliga och ekonomiska villkor för naturvården.

Med återopande av vad vi ovan framfört hemställer vi,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om en översyn av de rättsliga och ekonomiska betingelserna för naturvårdens markfrågor varvid syftet bör vara att kunna förverkliga en långsiktig och från allmän synpunkt rimlig naturvårdsplanering i enlighet med vad vi i motionen anfört.

Stockholm den 26 januari 1966

Nils Hjorth

Paul Jansson

Sigurd Lundin

Bo Skärman